

מחקרי גבעה

שנתון המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון **תשפ"ב**

כרך ט

עורכים:

פרופ' משה צפור
ד"ר אליסיה גרינבנק
ד"ר אפרת בנג'ז
ד"ר יוחנן קאפח

מועצת המערכת:

פרופ' מיכאל אביעוז
פרופ' בנימין בר-תקווה
פרופ' אהרן ממן
פרופ' אסתר עדי-יפה
פרופ' שונית רייטר
פרופ' ישראל ריץ'
פרופ' אביגדור שנאן

עריכה לשונית

עברית: אודי לוינגר
אנגלית: יאיר האס

מזכירת המערכת: בת-שבע הרוש
עיצוב והפקה: צופית צחי

© כל הזכויות שמורות

תשפ"ב 2022
ISSN 2664-553X

המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
ד"ר אבטח 79239, טל' 08-8511900
דוא"ל givaa@washington.ac.il
אתר המכללה www.washington.ac.il

תוכן

5	דבר ראש המכללה
7	דבר המערכת
13	רשימת כותבי המאמרים

שער ראשון | יהדות וספרות

19	משה צפור	לקראת מהדורה חדשה של התרגום הסורי (הפשיטתא) לספר במדבר, בתרגום לעברית
39	אורנה לויין ולאה ברץ	בית הספר הפואטי כמטונימים הטרוטופי בשירה העברית

שער שני | חינוך והוראה

63	אליסיה גרינבנק ואפרת בנג'ו	אמפתיה ועמדות כלפי מתן התאמות לתלמידים עם הפרעת למידה ספציפית בקרב מורים בחינוך הכללי
81	אליעזר יריב	'שיחת משמעת': התערבות קצרת מועד לטיפול בהתנהגות בעייתית של תלמיד
99	גלית אגם בן ארצי	"פנאי זה הזמן שאני מרגיש חופשי כי אני יכול לעשות מה שבא לי" פנאי בקרב ילדים ובני נוער עם מוגבלות
125	אורית גילור, חגית קליבנסקי, דרורה כפיר	חינוך ביתי לילדים עם מוגבלות - היבטים חברתיים
147	אפרת בנג'ו ורית כספי	פחדים של ילדים צעירים בתקופת הקורונה והקשר לתחושת הלחץ ההורי
173	יעקב סגל ודבורה חדד עפג'ין	העצמה ותמיכה או בדירות ב"מערכה" בקרב גננות בהתמודדות עם קשיים ואתגרים בשנת ההתמחות

199	סיפורי חיים של גננות ראשונות בארץ ישראל כמקור העשרה למחקר ההיסטורי על אודות גן הילדים העברי: עיון היסטוריוגרפי	צפורה שחורי-רובין
219	ההוראה ב'מרחב הקולי' בכתי ספר חרדיים בתקופת הקורונה	אפרת בוכריס ורבקה קדוש
245	אסטרטגיות התמודדות עם פערי זהות ארגונית של עובדות הוראה מהמגזר החרדי המלמדות במערכת החינוך הממלכתי-דתי	יהודית חסידה ואביטל רוטנברג

שער שלישי | חינוך גופני ובריאות

269	מעולם החינוך הגופני לאורח חיים בריא בחברה החרדית	לילך גלעד כהן ודניאל ס' מורן
283	הטיה מגדרית במחקר רפואת הספורט	מירי שחק

שער רביעי | סקירת ספרות

297	סיפור תמר אשת ער 'נקרא ומתרגם' במהלך הדורות	בן ציון אשל
307	על זהות, הזדהות ונוודות פיזית ונפשית ברומן "כמה שזה לוקח" של יורם מלצר	כרמלה סרנגה

שער חמישי | מאמרים באנגלית

E9	Educating and Reimagining the Daughter: Ethnicity and Relational Self-Construction through Writing	קלרינה פריבורקין
----	--	------------------

E25	תקצירים מתורגמים
-----	------------------

מחברי המאמרים

ד"ר אגם בן ארצי גלית

החוג לחינוך מיוחד, ראשת מנהל הסטודנטים, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
galit.mail@gmail.com

ד"ר בוכריס אפרת

החוג לתנ"ך והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
efratb1967@gmail.com

ד"ר בנג'ו אפרת

החוג לגיל הרך והחוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון; החוג
לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית בית ברל
bengiog@gmail.com

בן ציון אשל

המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר אילן
benzion120@gmail.com

ד"ר ברץ לאה

גימלאית החוג לספרות, המכללה האקדמית אחוה
lbaratz@netvision.net.il

ד"ר גילור אורית

החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית בית ברל
oritg@beitberl.ac.il

גלעד כהן לילך

דוקטורנטית בבית הספר למדעי הבריאות, אוניברסיטת אריאל
lilachgi@education.gov.il

ד"ר גרינבנק אליסיה

ראשת החוג לחינוך מיוחד, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
gralicia2@gmail.com

ד"ר חדר עפג'ין דבורה

החוג לגיל הרך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון ומכללה ירושלים
drdvorahaddad@gmail.com

ד"ר חסידה יהודית

החוג לחינוך יהודי והחוג לניהול מערכות חינוך, רכזת אקדמית לתכניות המגזר החרדי,
המכללה האקדמית הרצוג
judychassida1@gmail.com

פרופ' יריב אליעזר

פרופסור חבר, ראש החוג לחינוך משלב לתואר השני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת
ושינגטון
elyariv@gmail.com

ד"ר כספי רינת

ראשת החוג לחינוך, החוג לגיל הרך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
rinatc10@gmail.com

פרופ' כפיר דרורה

פרופסור חבר (בדימוס) בחוג לחינוך, המכללה האקדמית בית ברל
gadikf@netvision.net.il

ד"ר לין אורנה

החוג לספרות, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון והמכללה האקדמית אחוה;
ראש אקדמי של מרכז הסימולציה במכללה האקדמית אחוה
orna_l@achva.ac.il

פרופ' מורן דניאל

פרופסור מן המניין, המחלקה לניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת אריאל
dani.moran@sheba.health.gov.il

ד"ר סגל יעקב

ראש החוג לגיל הרך, מכללה ירושלים
kobisegal@gmail.com

ד"ר סרנגה כרמלה

החוג לספרות, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון והמכללה האקדמית אשקלון
carmelasar@hotmail.com

ד"ר פריבורקין קלרינה

החוג לאנגלית, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
klarina.priborkin@gmail.com

פרופ' צפור משה

פרופסור אמריטוס המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר אילן, התוכנית לתואר שני בתנ"ך,
המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
moshezi1934@gmail.com

ד"ר קדוש רבקה

החוג לספרות והחוג לחינוך, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
rivkkad@gmail.com

ד"ר קליבנסקי חגית

המסלול לחינוך בלתי פורמלי, המכללה האקדמית בית ברל
hagitklib@gmail.com

רוטנברג אביטל

עובדת הוראה
avitalist@gmail.com

פרופ' שחורי-רובין צפורה

פרופסור חבר (בדימוס) החוג לחינוך והחוג לגיל הרך, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי
zipirubin@walla.com

ד"ר שחף מירי

החוג לחינוך גופני, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון
mirile@washington.ac.il

לקראת מהדורה חדשה של התרגום הסורי (הפשיטתא) לספר במדבר, בתרגום לעברית

משה צפור

תקציר

לתרגום הסורי לתנ"ך (הפשיטתא) יש חשיבות רבה. יש בו הדים למסורות פרשניות יהודיות שכדוגמתן אנו מוצאים בתרגומים הארמיים הארץ-ישראליים השונים; כמו כן משקעות בתרגום הזה מסורות טקסטואליות.

לומדי מקרא וחוקרים חייבים לבדוק את המופיע בתרגום הסורי.

בתשס"ג פרסמנו את התרגום הסורי לספר ויקרא עם תרגום עברי, השוואה עם נוסח המסורה (נה"מ) ופרשנות. עתה אנו נכנסים להוצאת מהדורה דומה על ספר במדבר. במאמר הנוכחי מובאת הדגמה של פרק אחד מתוך הספר (פרק כא), הממחישה את דמותו של הספר החדש.

תאריכים: פשיטתא (התרגום הסורי); ספר במדבר; השוואת התרגום הסורי עם נוסח המסורה (נה"מ)

מבוא

לומדי מקרא בישראל ממעטים לעסוק בתרגומים הקדמונים. לכל היותר הם מעיינים בתרגומים הארמיים, וכמעט אינם נותנים דעתם למסורות פרשניות וטקסטואליות קדומות הנמצאות בתוך התרגומים ליוונית, לסורית וללטינית (אם אלה אינם מצוטטים בתוך חיבורים מודרניים שבידו).

לצורך זה יזמתי הוצאת מהדורות עבריות מבוארות של תרגום השבעים לתורה ושל התרגום הסורי, הפשיטתא. לפי שעה ראו אור תרגום הפשיטתא לספר ויקרא¹ ותרגום השבעים לבראשית.²

במהלך העבודה נבדקו ביסודיות, לצורך השוואה, תרגומים קדומים אחרים והחומר הרלוונטי מתוך הספרות הבתר-מקראית.

הסורית היא ניב ארמי,³ כך שלשונה של הפשיטתא אינה זרה למי שמבין במידה מסוימת ארמית (מן הגמרא או מתרגום אונקלוס, למשל), ומשום כך הוא מסוגל אפוא להבין במידה מסוימת את הנמצא בתרגום הסורי, ה'פשיטתא', בעיקר כשהוא משווה עם הנמצא בנוסח המסורה, ומבחין אם הפרטים זהים או שאינם זהים. קיימות שתי צורות שונות של אותיות סוריות.⁴ גם בדפוסים הנפוצים, הוצאות שונות בחרו כל אחת את האותיות לפי העדפתן. הקורא העברי, בדרך כלל, אינו יודע לקרוא את הכתב הסורי באף לא אחת משתי צורותיו. משום כך, במהדורת הפשיטתא בהוצאתי מובא הטקסט הסורי כתעתיק באותיות עבריות. זאת משום שהקורא היודע להשתמש בתרגומים הארמיים יוכל למצוא בנקל את דרכו בפשיטתא במקורה הסורי, המובא במהדורתנו בטור מקביל לטקסט העברי.

בסוף הספר הוספנו גלוסאר המכיל את המילים הסוריות המופיעות בספר ויקרא והשקילים ("אקויוולנטים") העבריים שלהם, והריהו אפוא כמין מילון זוטא. עתה אני ממשיך ומתקין את תרגום הפשיטתא לספר במדבר באותה מתכונת, ובסופו גלוסאר לספר במדבר. שותף לכתובת הספר: ד"ר יצחק הילמן ממכללות אחוה וחמדת הדרום.⁵

1 מ' צפור (מתרגם ועורך), **תרגום הפשיטתא לספר ויקרא עם ביאור**, הוצאת סימור. ירושלים תשס"ג.
2 מ' צפור (מתרגם ועורך), **תרגום השבעים לספר בראשית**, הוצאת אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשס"ו.

3 אין כל קשר לסורית של ימינו, שהיא למעשה ניב ערבי, כשם שאין קשר היסטורי או גנאלוגי כלשהו בין הנקראים בימינו 'סורים' לבין אלה שנקראו כך במאה השנייה לפה"ס.

4 נשווה זאת למשל להבדלים בין אותיות 'דולות' לאותיות 'הרגילות' בכתב הלטיני (למשל באנגלית); או למה שנהוג לכנות בזמננו ביחס לאותיות בעברית בשם 'אותיות דפוס' ואותיות כתב'. דוגמה נוספת: טקסט הכתוב בכתב העברי (השמי) הקדום (כתב דעץ) לעומת הכתב הנקרא 'אשורי' - הכתב המרובע (הנהוג בימינו).

5 לרבות הוספת הסימנים הדיאקריטיים, כמבואר להלן.

פתחנו בספר ויקרא, משום שלספרי בראשית ושמות קיימת זה מכבר מהדורה מתועתקת לעברית ומוערת שנעשתה בידי חיים העליר.⁶

על חשיבותו של מפעל מסוג זה ראוי להביא את דבריו של העליר בראש מהדורתו (תרפ"ז, עמ' I):

הלשון הסורית מובנה לבני עמנו כמעט כלשון הארמית אבל לפי שהכתב הסורי אין עמנו זקוק לו, תרגום זה עדין הוא לפניו כספר החתום. באמת, קרוב הוא לנו התרגום הזה מאד, וכל מי שיעבור על כל חלקי הפשיטא בעין פקוחה, יוכח לדעת, שיוצרי ומחוללי עצם מעצמנו ובשר מבשרנו היו, כי מוצאים אנו בו השפעה רבה של דרשות חז"ל והרכה רמזים לאגדות מקובלות, הנמצאות בתלמוד, שכנראה היו מסורות באומה והיו מתהלכות מפה אל פה ובכלל התרגום הזה כולו, מראשו ועד סופו, ספוג אותו הרוח, המציין את הספרות העברית בתקופת חז"ל (...) לפיכך החלטנו להוציא לכל לראש את התרגום הסורי בכתב עברי למען ירוץ בו כל אדם מישראל וישמע את לשונו לא פחות מן תרגום הירושלמי, שהקורא העברי משתמש בו מדור דור.

הקורא העברי החפץ ללמוד עוד אודות הפשיטתא, ייטיב לעשות אם יקרא למשל את דברי המבוא שכתב פרופ' גושן-גוטשטיין ז"ל.⁷

מהדורתנו, שכאמור תועתקה לאותיות עבריות, מבוססת על הטקסט הסורי (הכתוב באותיות סוריות) במהדורת ליידן.⁸ מופיעות בה מעל אותיות מסוימות נקודות, מהן ברמות צירה ומהן ברמות חיריק. סימנים אלה מופיעים בטקסט הכתוב סורית, וכך זה מופיע גם במהדורות המודפסות. לסימנים הללו יש משמעות דקדוקית: כך למשל, הנקודתיים (= 'סיאמא') מסמנות שהמילה הזאת היא בריבוי. במהדורתנו, שהיא בתעתיק באותיות עבריות, העתקנו את הסימנים הללו מעל האותיות המתאימות, כך שהם משקפים את מה שנמצא בטקסט הכתוב סורית.⁹

בכרך זה הוכנסו כמה שיפורים. גם כאן הטקסט לקוח ממהדורת ליידן, ומצורפות לו גרסאות חשובות אחרות (נ"א=נוסח אחר, גרסה אחרת), במהדורת ספר במדבר הנוצרת

6 ח' העליר, פשיטא, ספר בראשית, ברלין תרפ"ז: ספר שמות, ברלין תרפ"ט.
7 בתוך: תרגומי המקרא, פרקי מבוא, ספריית האנציקלופדיה המקראית, מוסד ביאליק, ירושלים תשמ"ד, עמ' 149 - 156.
8 The Old Testament in Syriac according to the Peshitta Version, The Peshitta Institute (Leiden 1966-2000); ראו הביבליוגרפיה בסוף המאמר.
9 למעשה, יש בכתב-יד סוריים מסוימים גם סימני ניקוד לציון הווקאלים, ויש מהדורות מודפסות (כגון אורמיה, 1851), שגם הן כוללות את הסימנים הללו. אולם מכיוון שמהדורתנו בנויה על מהדורת ליידן, ובה לא נמצאים סימנים אלה, גם אנחנו לא הכנסנו אותם למהדורתנו.

עכשיו הוספנו גם סימון של זמנו של כתב-היד שבו לראשונה מופיעה אותה גרסה (כגון: נ"א6, כלומר, גרסה זו מופיעה לראשונה במאה השישית לסה"נ). כמו כן הוספנו לנוחות הקורא גם תרגום עברי רצוף של הפשיטתא.

להלן מובא פרק כ"א להדגמת דמותו של כרך במדבר. בחרתי בפרק זה מכיוון שיש בו סוגים ספרותיים שונים.

לרשימת הסימנים והקיצורים המופיעים במאמר, ראו לאחר ההדגמה.

פרק כא

פשיטתא	נה"מ
1 ושמע כנעניא מלכא דגדר דלמד בתימנא דאתא איסריל באורחא דגל'ושא, ואתכתש עם איסריל, ושבא מנהון שביתא.	1 וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי:
2 ונדר איסראיל נדרא למריא ואמר: אן משלמו תשלם עמא הנא באידי, אחרם <אנין >קוריהון.	2 ונדר ישראל נדר ליני ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם:

בעברית:

1. ושמע הכנעני מלך גדר היושב בתימן כי בא ישראל בדרך המרגלים, ונלחם בישראל ושב מהם שבי. 2. ונדר ישראל נדר לה' ואמר: אם נתן תיתן את העם הזה בידי, אחרים <אותם ו- את עריהם. ושמע ה' בקולו של ישראל, ונתן אותם את הכנעני >בידיהם והשמיד אותן< והחרים אותן ואת עריהם, וקראו את שם המקום <ההוא> 'חרמה'.

1. דגדר. נה"מ: "ערד", וכך בתה"ש ובתרגומים אחרים. בתימנא. נה"מ: "הנגב". תה"ש: 'המדבר'. הארמיים: "דרומא". דאתא. (נה"מ: "כי בא"). נ"א: ואתא. באורחא דגל'ושא. 'המרגלים'; כמו: 'התרים'; ראו במ' יד 6. כך מתרגמים גם התרגומים הארמיים: "(מ)אלליא", וולג': *per exploratorum* (*viam*). כך מבואר גם במדרשים, כגון כאשר דרשו זאת על ענני הכבוד שהיו תרים לישראל את הדרך. תה"ש מוסר בתעתיק (אולי תפס כשם פרטי): αθαρι. ואתכתש עם איסריל. (נה"מ: "וילחם בישראל"). נ"א: ואתכנש על איסריל. מנהון. כך גם תה"ש: ἐξ αὐτῶν.

2. משלמו תשלם. (נה"מ: "נתן תתן"). אפשר שהוראה כזו לשורש של"מ קיימת גם בעברית; כגון באיוב ה 23 (ראו: מ' צפור, "שתי הערות ללשון המקרא", לשוננו סג (תש"ס-תשס"א), עמ' 31-34. בתרגומים הארמיים משתמשים בשורש מס"ר.

באידי. נ"א, ללא סימן הריבוי. אמבר': באידין. <אנין> קוריהון. "אתהם (או: אתם) ואת עריהם"; כמו בפסוק הבא. תה"ש: ἀναθεματιῶ αὐτὸν καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ: 'אחרים אותו ואת עריו'. הפועל-המורכב היווני ונגזרותיו (ראו גם הפסוק הבא) משמש בהוראות של נידוי, מסירה להקדש ועוד. בתה"ש הם משמשים שקל בלבדי לשורש העברי חר"ם, בין שהקשר מורה שכוונתו להקדשה לה', ובין שכוונתו להשמדה גמורה.

פשיטתא	נה"מ
3 ושמע מריא בקלה דאיסריל, ואשלם אנון לכנעניא <בִּלְיִדְיָהוֹן, וַחֲרָבוֹ אַנּוֹן> ואחרמו אנון ולקוריהון. וקרו שמה דאתרא <לֵו> חרמא.	3 וַיִּשְׁמַע יִיִּי בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה:
4 ושקלו מן הור טורא באורחא דימא דסוף, למתכרותה לארעא דאדום, ואתעיקת נפשא דעמא באורחא.	4 וַיִּסְעוּ מֵהָר הָהָר דְּרָךְ יָם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוֹם וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדָרְךְ:

3. לכנעניא. כאן – לעומת פס' 1 – מתורגם בלשון ריבוי, וכך גם ת"נ.
<בִּלְיִדְיָהוֹן>. בדומה לשומ', הגורס "ויתן את הכנעני בידו" ולתה"ש.
נ"א, ליתא; נ"א: באידהון.

<וַחֲרָבוֹ אַנּוֹן>. השורש הסורי חר"ב בא כנגד מילים שונות במקרא
והוראתה הרג, השמדה. תה"ש (כלשון הפסוק הקודם, ἀναθεματιῶ):
καὶ ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ אותו ואת עריו.
ולקוריהון. נ"א¹¹ ללא ו' תחילית.

שמה דאתרא <לֵו>. "שם המקום ההוא"; כמו בר' כח 19 ועוד. וכך
נמצא כאן גם בתה"ש: ἐρείνου.

חרמא. נה"מ: "חרמה". גם בתרגומים אחרים מוסרים את השם
בתעתיק, ואילו תה"ש מתרגם את השם, כמנהגו במקומות רבים כאשר
לשם הניתן למקום יש פשר: ἀνάθεμα (ראו הביאור לפסוק הקודם).
ולג': Horma, id est anathema; זו היגררות אחרי תה"ש, שהרי לשון "חרם"
ודומיו מתרגם ולג' consecration וכיוצא בזה. לעומת זאת, בבמ' יד 45, שם
נזכר רק שם המקום, ללא מתן הנמקה, וכך בדב' א 44, תה"ש מוסר את
השם בתעתיק: ερμα.

4. הור טורא. גם ת"א, ת"נ, תה"ש (Ὠρ τὸ ὄρος) וולג' מוסרים את
המילה "הר" בתעתיק (monte Or), כשמו של ההר. ת"י מזהה: "טוורוס
אומנוס".

ואתעיקת. (נה"מ: "ותקצר"). כך גם ת"נ, ובת"א ("ועקת"; השוו
השורשים העבריים צו"ק ועו"ק). נ"א: ואתתעיקת. (ת"י: "וקנטת").
באופן דומה תרגמו "קצפה" בפסוק הבא. ראו גם כב 3.

פשיטתא	נה"מ
5 ורטנו עמא על אלהא ועל מושא, ואמרו: למנא אסקתן מן מצרין דנמות במדברא, מטל דלית לחמא ולא מ'יא, ונפשו עקת בלחמא זעורא. 6 ושדר מריא על עמא ח'ותא ח'ומנא, ונכתוהי לעמא, ומיתו עמא סגיאא מן איסריל.	5 וידבר העם באלהים ובמשה למה העלינונו ממצרים למוות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל: 6 וישלח י"י בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימות עם רב מישראל:

5. ורטנו. הפועל רט"נ בא כנגד מילים המציינות תלונות. רק כאן כנגד דב"ר; זהו תרגום ענייני. וכך בפס' 7. תרגום ענייני מורחב בתרגומים הארמיים, ובו הפרדה בין מה שעשה העם כלפי ה' ובין מה שעשה כלפי משה: "ואתרעם עמא (ת"י: "והרהרו עמא בלבביהון ואישתעיאוי") על מימרא דיי, ועם משה נצו", ואילו ת"י: 'ומלילו עמא בתר ממרה דיי ועל משה אתרעמו'.

אסקתן. בלשון יחיד, "העלינונו"; וכך ת"י. נה"מ: "העלינונו". ולא מ'יא. (נה"מ: "ואין מים"). נ"א: ודלית מ'יא (בדומה ללית לחמא). בלחמא זעורא. היינו, בלחם המועט. בתרגומים הארמיים הרחיבו: 'במן הזה',¹⁰ אשר אכילתו קלילה. המילה העברית יחידאית. תה"ש: διακένω 'ריק, דל'. ולג': levissimo 'קל מאוד'.

6. ח'ותא ח'ומנא. בדומה לזה ת"י: "חיוון חורמנין" (נה"מ: "את הנחשים השרפים"). תי"ב ות"י: "חויא שרפיל(ת)א". ת"א תרגם בלשון שריפה: "חיון קלן"; כך גם ולג': ignites serpentes. תה"ש: τοὺς ὄφεις "שרף": ὄφιν 'נחש'. (שתי המילים 'חיויא' – בדרכי כתיב מגוונות – ו'חורמן' משמשות בתרגומים הארמיים במקומות שונים ללא הבחנה כנגד המילים נחש, שפיפון, שרף. ראו למשל התרגומים בבר' מט'¹¹).¹¹ ונכתוהי. אותו פועל גם בתרגומים הארמיים. נ"א: ונכתוניהי.

10 גם בתה"ש מופיע הכינוי הרומז τοῦτον (= "זהה").

11 קיימת סברה ששמה של האישה הראשונה שנבנתה מצלעו של האדם, 'חוה', רומז על הוראת השורש הזה בארמית: 'נחש'.

פשיטתא	נה"מ
7 ואתו עמא לות מושא ואמרו לה: חטין, על דרטנן על מריא <אָף> עליך; צלא קדם מריא, ונפרק מנן ח'ותא. וצלי מושא על עמא.	7 וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאוּנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בִּיְיָ וְנָבֹד הִתְפַּלֵּל אֶל יְיָ וַיִּסֶּר מַעֲלֵינוּ אֶת הַנֶּחֱשׁ וַיִּתְּפֹלֵל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם:
8 ואמר מריא למושא: עבד לך <חויא> חרמנא <דנחשא> וסימיהי לאתא, וכל מן דנכת לה חויא – נחזיוהי ונחא.	8 וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לָךְ שֵׁרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֹס וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּף וְרָאָה אֹתוֹ וָחִי:

7. חטין. נ"א: חטיןן.

דרטנן. (נה"מ: "דברנו"). ראו על פס' 5.

<אָף> בך. (נה"מ: καὶ κατὰ σοῦ = "ובך"). נ"א: ללא ו.

ח'ותא. בריבוי, וכך גם תנ"ג וולג' (נה"מ: "הנחש"); ת"י: 'מכת הנחש'. המתרגמים התקשו בהזכרת "הנחש" כיחיד; אבל זהו שם עצם קיבוצי (ת"א ותה"ש תרגמו בלשון יחיד). השוו קושי דומה במילה "הצפרדע" בשמ' ח 2 והמדרש הדורש שאכן הייתה זו צפרדע אחת; ראו סנהדרין סז ע"ב, ומקבילות.

וצלי מושא. נ"א: 8 + קדם מריא (כמו בחלקו הקודם של הפסוק; תוספת זו נמצאת באמברי אחרי על עמא).

8. <חויא> חרמנא <דנחשא>. נה"מ: "שרף". אמברי: חויא דנחשא חרמנא. ראו על פס' 6. נ"א: ליתא חרמנא. נ"א: ליתא דנחשא. תא"י: "חוי דנחש"

לאתא. נה"מ: "על נס". וכך גם בפסוק הבא. זהו התרגום הרגיל של "אות". גם ת"א: "את".

מן דנכת לה חויא. בדומה לזה ת"י וולג'. נה"מ: "כל הנשוף", בלי הזכרת הנחש, וכך תה"ש: πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται 'כל המביט בו, רואה אותו וחיי'. ראו גם להלן פסוק 9. הלשון "כל הנשוף" אשר בשומ' נובעת ממסורת הלשון השומרונית ואינה גרסה שונה). ת"י: "כל דמנוכת מן חויה".

דנכת. נ"א: 9 + הוא.

פשיטתא	נה"מ
9 ועבד מושא חוּיָא דנחשא וסמה לאתא, ומא דנכת חוּיָא לגברא, וְאָר בחוּיָא דנחשא וְאָיָא.	9 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נָחֹשׁ נְחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס וְהָיָה אִם נָשָׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהָבִיט אֶל נָחֹשׁ הַנְּחָשֶׁת וְחָיָה:
10 ושקלו בְּנֵי אִיסְרִיל ושרו באבות.	10 וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאַבְתָּ:
11 ושקלו מן אבות, ושרו בעינא דעבְרִיא, במדברא דקדם מואב <מן מדנחא> מן מדנְחִי שמשא.	11 וַיִּסְעוּ מֵאַבְתָּ וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֵבְרִים בְּמִדְבָּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ:
12 ומן תמן שקלו, ושרו בנחלא דזרד.	12 מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרְד:
13 ומן תמן שקלו, ושרו בעבְלָא דארנון, במדברא דנפק מן תחומא דאמורִיא, מטל דארנון תחומא הו דמולִאבִיא, בית מולִאבִיא לבית אמורִיא.	13 מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אֲרֻנוֹן אֲשֶׁר בְּמִדְבָּר הַיָּצֵא מִגִּבְלֵי הָאֲמֹרִי כִּי אֲרֻנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֲמֹרִי:

9. חוּיָא לגברא. (נה"מ: "הנחש את איש"; שומ': "הנחש את האיש").
נ"א: לגברא חוּיָא.

חָאָר. "חאר" הוא תרגום מדויק של "והביט" (שורש חו"ר בסורית, בניין פעל, בינוני פועל, יחיד זכר אבסולוטוס). ראו גם במדבר כג 21; חבקוק א 13.

11. בעינא דעבְרִיא. אולי משקף גרסה "בעין העברים" (נה"מ: "בעי העברים"). אבל אפשר שיש כאן רק עניין של טעות מעתיקים (נ' בכתב הסורי דומה למדי לאות י'). ת"א ות"י: "מגיזת עבריא"; ת"ג: "במשרי מגזתא". תרגום דומה גם במ' לג 44–45.
<מן מדנחא> מן מדנְחִי שמשא. מעין כפל תרגום: 'ממזרח, ממזרח-שמש'.

13. בעבְרָא. כמו שומ': "בעבר".

פשיטתא	נה"מ
14 מטל הנא מתאמר בספר קרבוהי דמריא: שלהביתא בעלעלא ובנחלא דארנון.	14 על כן יאמר בספר מלחמת י"י את וְהָב בְּסוּפָה וְאֶת הַנְּחָלִים אֲרָנוֹן:
15 ואתקן נחלא דצלין הוּא ליתבא דעד, וְסִמְכִין הוּא על תחומא דמולאביא.	15 וְאֶשְׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשָׁבֶת עַר וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹאָב:

14. שלהביתא בעלעלא ובנחלא דארנון. 'שלהבת בסערה ובנחל ארנון'. נה"מ אינו ברור: "את וְהָב בְּסוּפָה, ואת הנחלים ארנון". תה"ש מכניס גם הוא את מוטיב השריפה ומצרף את הדברים כך: διὰ τοῦτο λέγεται ἐν βιβλίῳ Πόλεμος τοῦ κυρίου, Τὴν Ζωοβ ἐφλόγισεν בספר: מלחמת ה' הבעירה (או: 'הבעיר', והנושא הוא ה'). את Ζωοβ (אולי משקף קריאה 'את זהב'; השוו 'די זהב', דב' א 1). לדרך זו של פרשנות השוו פסוק 28 להלן, וכן ישע' כט 6: "סופה וסערה ולהב אש אוכלה". מתרגמים אחרים קשרו עם נס ים סוף. ת"א מצרף "בספר מלחמות יי את זהב..." כך: "קרבין דעבד יי על ימא דסוף וגבוין דעל נחלי ארנון". בדומה לזה ת"נ, ת"ב, וכן ולג': *Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon* 'כאשר עשה בים סוף, כן עשה בנחלי ארנון'.¹²

15. ואתקן. כנראה רואה את המילה "ואשד" כפועל. פש' דב' ג 17: "אשדוד ופסגא"; וכן דב' ד 49.¹³ ת"א ות"י תרגמו בשורש שפ"ך. ולג': *scopuli* 'צוקים'. בתה"ש לא נמסר מאומה כנגד "אשד". דצלין הוּא. בלשון ריבוי; בהתאם למילה 'נחלים'. גם ולג' בריבוי; וכן בתא"י (הכותבים כאן דברי דרש רחבים). ליתבא דעד. נה"מ: "לשבת ער"; שומ': "עיר" (השוו להלן כד 19). ת"א: "לקבל לחית". גם בתרגומים האחרים נמצאת "לחיתית", "לחית קרתא" – תה"ש מוסר תעתיק: εϛ; ולג': *Ar*. נ"א: דעבד; מעין 'שיפור'. וְסִמְכִין הוּא. 'ונשעני' (נ"א: וּמִסְמְכִין הוּא); ולג': *et recumbent* 'וַיִּשְׁעֲנוּ'.

12 בלטינית: 'אדום'.

13 בפשיטתא מכונה ספר דברים: 'תנין נמוסא' (היינו 'חוק'); כמו בספרות חז"ל, שם הוא נקרא: 'משנה תורה'.

פשיטתא	נה"מ
16 וּתְמֹן בְּרָא, הִי בְרָא דְאִמְד מְרִיא לְמוֹשֶׁא: כְּנֹש <לִי> עֲמָא, וְאִתְל לְהוֹן מְיָא.	16 וּמִשֶּׁם בְּאַרְהָ הוּא הַבְּאֵר אֶשֶׁר אָמַר יִי לְמִנְשָׁה אֶסֶף אֶת הָעֵם וְאֶתְנָה לָהֶם מַיִם:
17 הִידִין שְׂרַח אִיסְרִיל תִּשְׁבֹּחַתָּא הַדָּא: סְקִי בְרָא, עֲנֹ לֹה.	17 אִזְּ יִשְׂרִיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֵי בְּאֵר עֲנֵנוּ לָה:

16. וּתְמֹן בְּרָא. "יושם באר". נה"מ: "ומשם בארה". בתרגומים הארמיים וב-ולג': "ומשם ניתנה (ולג': *apparuit* 'נגלתה') להם הבאר'. תה"ש: "ומשם הבאר'. חשוב לשים לב לכך שיש בנוסח העברי אות ה' בסוף המילה "בארה" ובתחילת המילה "היא", יש מקום לשאול האם המילה "בארה" היא שם המקום או שם עצם כללי: 'אל הבאר', ומה הבין המתרגם הסורי.

מְרִיא. (נה"מ: "יִי"). נ"אֶ: אֱלֹהָא.
כְּנֹש <לִי>. אולי פרשנות בלבד של "אֶסֶף". נ"אֶ: לַעֲמָא; נ"אֶ: עֲמָא (בלי התיבה ל').
מְיָא. נ"אֶ: אֲגֻמָּא. תה"ש: + 'לשתות'.

17. סְקִי. היינו: 'עלי'. שומי: "עלה". ולג': *ascendat puteus* 'באר עולה'.
התרגומים הארמיים הוסיפו, אחרי הקריאה אל הבאר לעלות, את המילים: 'והבאר עולה'.

פשיטתא	נה"מ
18 ברא דחפרוה לרובנא, וחטוה שליטנא דעמא, ובדקוה בחוטריהון. ומן מדברא <אתיהבת> למתנא,	18 באר חפרוה שרים פרוה נדיבי העם במחקק במשענתם וממדבר מתנה:
19 ומן מתנא לנחלאיל, ומן נחלאיל לבמות,	19 וממתנה נחלאיל ומנחלאיל במות:

18. ובדקוה. נ"א: ובדקו. נה"מ: "במחקק". בשש פעמים מתוך שמונה שמופיעה במקרא המילה "חוקק" או "מחקק", היא מתורגמת בפשיטתא בשורש בד"ק; כגון דב' לג 21. נראה שהמתרגם סבור היה שבמקום הזה ראוי להיות פועל, כהמשך ל"חפרוה", "כרוה", ולא שם עצם. התרגומים הארמיים פירשו במשמע של קביעת חוקים (ובדומה לזה ולג'): "ספריא", בריבוי, אך תרגומי ארץ-ישראל הרחיבו והוסיפו מילות הסבר. תה"ש: εν βασιλείᾳ αὐτῶν, ἐν τῇ κυριεύσαι αὐτῶν 'במלכותם, בשליטתם'. שומ': "במחוקק ובמשענותם ממדבר וממדבר מתנה".

ומן מדברא <אתיהבת> למתנא. (בכתבי-יד של הפשיטתא עם סימן הנקודתיים מעל לתיבה 'למתנא', כדי לציין שהמילה היא בצורת ריבוי; נ"א, ללא סימן הריבוי, וכך בפסוק הבא). השווו ת"א: "וממדברא אתיהבא להון", והמילה "מתנה" נתפסת כדורון ולא כשם מקום. תא"י: "וממדבר אתיהבא להון למתנא". ייתכן שזו אינה תוספת לביאור אלא כפל תרגום של 'מתנה'; וכך ולג'. תה"ש מוסר כשם פרטי, μαυθαβαιν; האם זה משקף מסורת של ריבוי 'מתנים' או 'מתנות'?

19. לנחלאיל. נ"א: לנחלאיל.

פשיטתא	נה"מ
20 ומן במוות דנחלא דבחקלא דמואב לריש רמתא, דמתחזיא לוקבל אשימון.	20 ומבמות הנגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון:
21 ושדר איסריל איזגדא לות סיחון מלכא דאמורי'א ואמר לה:	21 וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמרי לאמר:
22 אעבר בארעך, <ו>לא נסטא בחקלא ובכרמא ולא נשתא מן מ'יא דג'בא, אלא באורח מלכא נאזל עדמא דנעבר תחומך.	22 אעברה בארצך לא נטה בשדה ובכרם לא נשתה מי באר בדרך המלך נלך עד אשר נעבר גבלך:
23 ולא שבק סיחון לאיסריל דנעבר בתחומה, וכנש סיחון לכולה חילה, ונפק לאורעא דאיסריל למדברא, ואתא ליהץ ואתכתש עם איסריל.	23 ולא נתן סיחון את ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחון את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה ויבא יהצה וילחם בישראל:

20. לריש רמתא. ביאור של "ראש הפסגה" (נה"מ), ודומה לו בתרגומים הארמיים (בלי "ל-"). תה"ש: 'קצה הסלע החצוב' (וכך גם בדב' ג 27; ואילו בדב' לד 1 מסר כשם מקום). ולג': *in vertice Phasga*, ובדומה לזה גם בדב' ג 27, לד 1.

דמתחזיא. 'הנשקף', כמו שומ', וכך תא"י, תה"ש (*τὸ βλέπον*) וולג' (*quod respicit*), ומוסב על "ראש". נה"מ, "ונשקפה", קצת קשה (הנושא כפי הנראה הוא "שדה מואב").

אשימון. כשם פרטי. בתרגומים הארמיים: "בית ישימון". תה"ש מתרגם: *κατὰ πρόσωπον τῆς ἐρήμου* 'על פני המדבר'. כך גם בדב' לב 10, אם כי שם משתמש במילה יוונית אחרת: *ἐν ἀνύδρω* (= 'בשוממה'). בשמ"א כג 19, 24, כו 1, 3 מוסר המתרגם היווני בתעתיק, כשם פרטי: *Ἰεσσαίμων*. גם בוולג' מתורגם בכל המקומות הללו: 'מדבר'.

21. ואמר לה. שומ' ותה"ש: "דברי שלום לאמר", כמו דב' ב 26.

23. לכולה. נ"א⁸ ללא ל'.

חילה. "חילו"; ראו מל"א כ 1. נה"מ: "עמו"; וכך נ"א¹². ליהץ. נ"א¹² ליתא.

פשיטתא	נה"מ
24 ומחיהי איסריל בפומא דסיפא, זיזל ארעה מן ארנון ועדמא ליבק ועדמא לבני עמון, מטול דעשין הוא תחומא דבני עמון.	24 ויכּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי חָרֵב וַיִּירֶשׁ אֶת אֶרְצוֹ מֵאֶרְנוֹן עַד יַבֶּק עַד בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גָּבֹול בְּנֵי עַמּוֹן :
25 ונסב איסריל הלין כלהין קוריא, ויתב איסראיל בכלהין קוריא דאמוריא, בחשבון ובכלהון כפּרֹוניה.	25 וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבוֹן וּבְכָל בְּנֵי יֶהֱ:
26 מטל דחשבון קריתא הי דסיחון מלכא דאמוריא, והו אתכתש עם מלכא דמואב קדמיא ונסב כלל ארעא מן תחומה ועדמא לארנון.	26 כִּי חֶשְׁבוֹן עִיר סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת כָּל אֶרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד אֶרְנוֹן :
27 מטל הנא לאמרין במתלא: עולו לחשבון, תתבנא ותתקן קריתה דסיחון.	27 עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמְּשָׁלִים בָּאוּ חֶשְׁבוֹן תִּבְנָה וְתִכּוֹנֶנּוּ עִיר סִיחוֹן :

24. וירדתו. בריבוי, כמו שומ' ותה"ש.
בפומא דסיפא. (נה"מ: "לפי חרב"). נ"א⁵: בפומא דחרבא.
25. כפּרֹוניה. כך גם בתרגומים הארמיים, ובדומה לזה ולג' (נה"מ: "בְּנֵי יֶהֱ"). נ"א: כפּרֹוניה. תה"ש: ἐν πάσαις ταῖς συγκατοοῦσαις αὐτῇ; אשר סביבותיה. אך ה"שלושה" תרגמו מילולית: συγκαταράσιν αὐτῇ; 'בנותיה'.
מן תחומה. תרגום ענייני מדויק של "מידו". ת"נ: "מניה". ת"א ות"י מתרגמים מילולית. גם בולג' תרגום חופשי. תה"ש לא מסר.
27. **במתלא.** 'במשל'; וכך ולג': in proverbio (נה"מ: "הַמְּשָׁלִים"). אמבר': עם סימן הריבוי. תה"ש מתרגם: οἱ αἰνιγματισταί 'המדברים-דברי-חידות'.
לחשבון. כך בתרגומים (פרט לתא"י המבארים בדרך דרש: בואו ונחשב (חשבון שכר ועונש)).
ותתקן. (נה"מ: "ויתכונן"). בתרגומים הארמיים: "ותשתכלל".

פשיטתא	נה"מ
28 מטל דנורא נפקת מן חשבון, ושלחבייתא מן כרכא דסיחון, ואכלת לעד דמואב, ולפלח'י עלותא דארנון.	28 כִּי אֵשׁ יִצְאָה מִחֶשְׁבוֹן לְהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אֲכָלָה עַר מוֹאָב בְּעָלֵי בְּמוֹת אֲרֹנָן :
29 <הי לך ארנון>, הי לך מואב, אבדת עמא דכמוש, יהב בל'הי בהמיר'א וב'לתה בשביא לסיחון מלכא דאמור'יא.	29 אוֹי לָךְ מוֹאָב אֲבִדְתָּ עִם כְּמוֹשׁ נָתַן בְּנֵיו פְּלִיטָם וּבְנֵיתוֹ בְּשָׁבִית לְמִלְחָה אֲמָרִי סִיחֹן :

28. דנורא. בתרגומים הארמיים, גם ת"א, יש לפסוק תרגום דרשני ארוך הפותח במילים 'כמו אש': "אָרום מִלִּין תְּקִיפִין הִי פְּאִישָׁא נִפְקִין מִפּוֹמִי צְדִיקָא" וגו'. בדומה לזה בתרגומים הארמיים האחרים. מן כרכא. (נה"מ: "מקריית"). בתרגומים הארמיים תרגמו גם את המילה הזאת "קרתא" – כמו גם את "עיר" בפסוק הקודם.

לעד דמואב. כמו שומ', "עד מואב", וכך גם תה"ש: εως, 'עד'. (נה"מ: "ער מואב"). אך פש' ראה במילה "עד" שם מקום. אולם קיימת אפשרות שבפשיטתא זהו שיבוש פנים-סורי, שכן בכתב הסורי האותיות ד' ור' זהות בצורתן ונבדלות זו מזו רק באמצעות מקומה של הנקודה הדיאקריטית: מעל לאות (ר') או בתוך האות (ד').

ולפלח'י עלותא. (דהיינו 'עובדי מזבחות'; נה"מ: "בעלי במות"). בדומה לזה פש' במדבר לג 52 ("ואת כל-בְּמוֹתָם"). וכך גם בישעיהו לו 7, ירמיהו ז 31, יט 5, לב 35. אשר למילה העברית "בעלי", גם בתרגומים הארמיים משתמשים בפועל/תואר "פלחי" ומבינים את הדברים כמתייחסים לעובדי האלילים המקריבים על הבמות. בתה"ש:

(את עמודי ארנון) στήλας Ἀρνών ('ובלעה') καὶ κατέπιεν.

בוולג' תרגום חופשי: *et habitatores excelsorum* (= 'יושבי המקומות הגבוהים של ארנון').

29. <הי לך ארנון>. טעות סופר, אך אין לדעת אם היה זה ברובד העברי או ברובד הסורי.

בהמיר'א. (נה"מ: "פְּלִיטָס"); מקורה של המילה הסורית ביוונית, ושם היא משמשת במשמעות 'משכון', 'עירבון'; 'בן-ערובה'. המילה נמצאת בפשיטתא למקרא פעמיים; היא נמצאת גם בישעיהו יח 2 תמורת: "צִירִים". בספר מקבים א מופיעה המילה ὄμηρα כמה פעמים במשמעות של 'בן/בני ערובה': א 10; ח 7; ט 53; י 6, 9; יא 62; יג 16.

פשיטתא	נה"מ
30 וחֲקֹלְתָא דחשבון אבד עדמא לדיבון, וצדי עדמא לנכח דבמדברא.	30 וְנִירָם אָבֵד חֶשְׁבֹן עַד דִּיבֹן וְנִשְׁיָם עַד נֶפֶח אֲשֶׁר עַד מִידְבָּא:
31 ויתב איטריל בארעא דאמוריא.	31 וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי:

30. וחֲקֹלְתָא דחשבון אבד. 'ושדה חשבון אבד'. נ"א: ושוולטנא (ראו גם ת"נ בפסקה הבאה). ת"א, ת"ב ות"נ: 'ומלכות חשבון אבדה'. ת"י מתרגם באופן חופשי. תה"ש: 'וזרעם אבד'; מן חשבון... ולג': 'והעול שלהם אבד, מן חשבון...'

עדמא לדיבון. נה"מ: "עד דיבון". ת"א: "עדא ('הסתלק') שלטון מן דיבון"; וכך ת"נ (ללא "עדא").
וצדי עדמא לנכח דבמדברא. (נה"מ: "וְנִשְׁיָם עַד נֶפֶח אֲשֶׁר עַד מִידְבָּא"; פש' מבאר "נשים" מלשון שממה. וכך ת"א: "וצדיאו (=הפכו לשממה) עדמא לנכח, דסמך עד מידבא". ת"נ: "וצדיין עד כרכא דנפחיה דסמך למידבא". קרוב לזה ת"ב ותנ"ג. ולג': *lassi pervenerunt in Nophe et usque Medaba* (= 'ועייפים באו עד נפח ועד מידבא'). לפי המסורה נקוד על האות ר' בתיבה "אשר", וה'נקוד' הוא סימן קדום של ספק, אם יש לקיים את האות או התיבה, או שצריך למחוק אותן כי אינן אותנטיות.¹⁴ במקורות הקדמונים, בכללם השבעים: "אש"; השו שומ': "ונשים ועד הנפח אש עד מידבא". הגרסה "אש" משתקפת בתה"ש: καὶ αἱ γυναικες ἔτι προσεξέκαυσαν πῦρ ἐπὶ Μωαβ (= 'והנשים עוד נפחו אש על מואב').

14 לעניין "נקוד עליו" ראה המקורות הקדומים וספרות המחקר הדנים בזה, ובראשם שאול ליברמן, **יוונית ויוונית בארץ ישראל: מחקרים באורחות-חיים בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד**, ירושלים: מוסד ביאליק תשכ"ג, עמ' 182–184. ראו סיכום קצר: מ' צפור, **על מסירה ומסורת**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, ספריית הילל בן חיים, תל אביב 2001, עמ' 231. אכן, לפי גישה קדומה אחת המופיעה במקורותינו, ה'נקודה' מעל אות או תיבה באה לסמן שקיים דרוש בקשר אליהן. כך למשל, מעל למילה "אליו" בבראשית יח 9 יש נקודות, ודרשו, כשם ששאלו את אברהם, "איה שרה אשתך", שאלו גם את שרה, "איה אברהם". גישה זו תמוהה, שכן רשימת המקומות בתורה שבהם יש נקודה מעל אות או מילה כוללת אך ורק אחד-עשר פרטים, ואילו בתורה יש עשרות ואף מאות מקומות שעליהם נדרשה דרשה כלשהי, ולא סומנה בהם נקודה! הגישה האחרת במקורות הללו, שזהו סימון של פקפוק טקסטואלי: האם יש לקיים את האותיות או התיבות המסומנות או יש למחוק אותן. נוהג כזה של סימון בנקודה למטרה כזו היה נפוץ בכל העולם התרבותי ההלניסטי ביחס לכתבים הקלאסיים המקודשים של הדרמטורגים והפילוסופים היווניים. בתוך עולם תרבותי זה חיו גם חז"ל – או בעקיפין הושפעו ממנו (ראו ליברמן, דלעיל).

פשיטתא	נה"מ
32 ושדר מושא למגש ליעזיר, וכבש כפר־וניה, ואובד לאמור־יא דתמן.	32 וישלח משה לרגל את יעזר וילכדו בנתיקה <ויירש> ויורש את האמרי אשר שם:
33 והפכו סלקו לארעא דמתנין, ונפק עוג עוג מלכא דמתנין לאורעהון, הו וכלה עמה, לקרבא בארדעי.	33 ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי:
34 ואמר מריא למושא: לא תדחל מנה, מטל דב־אידיך משלם אנא לה ולכולה עמה ולכלה ארעה, ועבד לה איך דעבדת לסיחון מלכא דאמור־יא, דיתב הוא בחשבון.	34 ויאמר יהוה אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון:
35 וחורבוהי לה ולב־והי ולכלה עמה, ולא שבקו לה סרידא, וירתו ארעה.	35 ויכו אתו ואת בניו ואת כל עמו עד בלתי השאיר לו שריד ויירשו את ארצו:

32. למגש. השורש גש"ש משמש הן לתרגום רג"ל והן לתרגום תו"ר.
וכבש. בלשון יחיד, כמו "ויירש/ויורש" בהמשך. נה"מ: "וילכדו"; וכך
נ"א.

33. מתנין. ת"א ות"י: "מתנן"; ת"נ ותנ"ג: "בתנין, בותנין". זהו תרגומם
השגרתי ל"הבשן".

הסימנים והקיצורים המשמשים במאמר זה

< >	מילים המופיעות בנוסח אחד (נה"מ או הפשיטתא), ואינן בנוסח האחר.
אותיות נטויות	מילים בנוסח הסורי שאינן דומות לנמצא בנוסח המסורה.
אמבר'	הנוסח הסורי המופיע בכתב-יד אמברוזיאנוס A.M. Ceriani, <i>Translatio Syra Pescitto, Veteris Testamenti, ex Codice Ambrosiano</i> (Milano 1876-1883).
וולג'	וולגאטה: B. Fischer et alii (eds.), <i>Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem</i> ³ (Stuttgart 1983).
נ"א	נוסח אחר של התרגום הסורי
נ"א ₅	גרסה המופיעה לראשונה במאה החמישית. וכדומה
נה"מ	נוסח המסורה: המהדורה המקוונת "מקראות גדולות הכתר", בההדרת מנחם כהן, אוניברסיטת בר-אילן, גרסת 2009.
פשי'	התרגום הסורי (=הפשיטתא): <i>The Old Testament in Syriac according to the Peshitta Version</i> , The Peshitta Institute (Leiden 1966-2000) ובמהדורות אחרות
שומ'	החומש השומרוני (מהדורת צדקה או מהדורת טל): חמשה חומשי תורה, נוסח יהודי – נוסח שומרוני, ערוכים בידי אברהם ורצון צדקה (תל אביב תשכ"ב-תשכ"ה); חמישה חומשי תורה לפי נוסח שומרון, התקין מן כתב היד מס' 6 (C) שבבית הכנסת השומרוני בשכם אברהם טל (תל אביב תשנ"ד).
ת"א	תרגום אונקלוס: א' שפרבר (עורך), <i>כתבי הקדש בארמית, כרכים א-ה: תרגום אונקלוס לתורה</i> (ליידן 1959).
תא"י	שם כולל לכל התרגומים הארמיים הארץ-ישראליים
תה"ש	תרגום השבעים: <i>Septuaginta, Vetus Testamentum Graecum, Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum</i> (Göttingen 1931-1991); A. Rahlfs (ed.), <i>Septuaginta id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes</i> (Stuttgart 1935).

- ת"י התרגום המיוחס ליונתן לתורה :
 ד' רידר (עורך), התרגום הארמי המכונה תרגום יונתן בן עוזיאל
 על חמשת חומשי תורה (ירושלים תשל"ד) ;
 E. G. Clarke (ed.), *Targum Pseudo-Jonathan of the
 Pentateuch* (New Jersey 1984).
- ת"נ התרגום הארמי כ"י ניאופיטי :
 A. Díez Macho (ed.), *Neophyti 1: Targum Palestinense
 MS de la Biblioteca Vaticana* (Madrid-Barcelona 1968-
 1978).
- תנ"ג קטעי תרגום ארמיים מן הגניזה :
 M. L. Klein, *Genizah Manuscripts of Palestinian
 Targum to the Pentateuch* (Cincinnati 1986)

